

Datum van
inontvangstneming

:

18/04/2017

Zaak C-120/17

Samenvatting van het verzoek om een prejudiciële beslissing overeenkomstig artikel 98, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie

Datum van indiening:

7 maart 2017

Verwijzende rechter:

Satversmes tiesa (grondwettelijk hof, Letland)

Datum van de verwijzingsbeslissing:

28 februari 2017

Verzoekende partij:

Administratīvā rajona tiesa (bestuursrechter in eerste aanleg, Letland)

Verwerende partij:

Ministru kabinets (ministerraad)

Voorwerp van het hoofdgeding

Door de Administratīvā rajona tiesa (bestuursrechter in eerste aanleg, Letland) bij de Satversmes tiesa (grondwettelijk hof, Letland) ingediend verzoek strekkende tot vaststelling dat het decreet van de ministerraad van 14 april 2015, waarbij de mogelijkheid van vererving van de in het kader van de maatregel inzake vervroegde uittreding uit de landbouw aan eigenaren van landbouwbedrijven verleende steun is geschrapt, niet in overeenstemming is met artikel 105 van de Latvijsas Republikas Satversme (grondwet van de Republiek Letland; hierna: „grondwet”).

Voorwerp en rechtsgrondslag van het prejudiciële verzoek

De verwijzende rechter verzoekt krachtens artikel 267 VWEU om uitlegging van verordening nr. 1257/1999 inzake steun voor plattelandsontwikkeling uit het

Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL), teneinde vast te stellen:

- of voornoemde verordening zich verzet tegen de wettelijke regeling van een lidstaat die de vererving van de steun voor vervroegde uittreding uit de landbouw toestaat;
- of, indien deze verordening zich tegen een dergelijke wettelijke regeling verzet, niettemin een subjectief recht kan ontstaan op het erven van de bedoelde steun, in het bijzonder indien de betrokken maatregel door de Europese Commissie is goedgekeurd, en
- in het geval kan worden aangenomen dat dergelijke subjectieve rechten zijn ontstaan, wat de temporele werkingssfeer ervan is, gelet op het feit dat op enig moment door een structurele eenheid van de Europese Commissie het standpunt is geformuleerd dat de erflating van die steun niet mogelijk is.

Prejudiciële vragen

- 1) Dienen gelet op de gedeelde bevoegdheden van de Europese Unie en de lidstaten op het gebied van de landbouw, de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 in het licht van een van de doelstellingen ervan – bevordering van de deelname van landbouwers aan de maatregel inzake vervroegde uittreding uit de landbouw – aldus te worden uitgelegd dat zij zich ertegen verzetten dat een lidstaat in het kader van de uitvoeringsmaatregelen van die verordening een regeling vaststelt die de vererving van de steun voor vervroegde uittreding toestaat?
- 2) Indien de eerste vraag bevestigend wordt beantwoord, dit wil zeggen, de vraag of de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 het erven van de steun voor vervroegde uittreding uitsluiten, kan dan in een situatie waarin een wettelijke regeling van een lidstaat door de Europese Commissie overeenkomstig de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 volgens de geëigende procedure is beoordeeld en landbouwers hebben deelgenomen aan de maatregel inzake vervroegde uittreding volgens de nationale praktijk, een subjectief recht zijn verkregen op het erven van de in het kader van die maatregel toegekende steun?
- 3) Indien de tweede vraag bevestigend wordt beantwoord, dit wil zeggen, de vraag of een dergelijk subjectief recht kan zijn verkregen, kan dan worden aangenomen dat de conclusie van de vergadering van het Comité voor plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011 dat de steun voor vervroegde uittreding niet aan de erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf kan worden overgedragen, een grondslag biedt voor de voortijdige beëindiging van het eerdergenoemde verkregen subjectieve recht?

Aangevoerde bepalingen van Unierecht

Artikel 4, lid 2, onder d), van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie.

Verordening (EG) nr. 1257/1999 van de Raad van 17 mei 1999 inzake steun voor plattelandontwikkeling uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) en tot wijziging en instelling van een aantal verordeningen (PB 1999, L 160, blz. 80), met name de artikelen 10 tot en met 12 en 40 tot en met 44.

Verordening (EG) nr. 817/2004 van de Commissie van 29 april 2004 tot vaststelling van uitvoeringsbepalingen van verordening (EG) nr. 1257/1999 van de Raad inzake steun voor plattelandontwikkeling uit het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL) (PB 2004, L 153, blz. 30), met name de artikelen 7 tot en met 10.

Verordening (EG) nr. 1698/2005 van de Raad van 20 september 2005 inzake steun voor plattelandontwikkeling uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandontwikkeling (ELFPO) (PB 2005, L 277, blz. 1), met name artikel 93, lid 1.

Verordening (EEG) nr. 2079/92 van de Raad van 30 juni 1992 tot instelling van een communautaire steunregeling voor vervroegde uittreding in de landbouwsector (PB 1992, L 215, blz. 91).

Beschikking C(2004) 2893 def. van de Commissie van 30 juli 2004 houdende goedkeuring van het „programmeringsdocument voor plattelandontwikkeling van de Republiek Letland voor de programmeringsperiode 2004-2006” (hierna: „beschikking C(2004) 2893”).

Beknopt verslag van de vergadering van het Comité voor plattelandontwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011.

Aangevoerde nationale wetgeving

Satversme (grondwet), met name artikel 105, dat het recht op eigendom waarborgt.

Lauksaimniecības un lauku attīstības likums [*Latvijas Vēstnesis*, 64 (3012), 23 april 2004] (wet op de landbouw en plattelandontwikkeling; hierna: „wet op de plattelandontwikkeling”), met name de artikelen 2 en 5, lid 7.

Ministru kabineta 2004. gada 30. novembra noteikumi Nr. 1002 „Kārtība, kādā ieviešams programmdokuments „Latvijas Lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004.–2006. gadam”” [*Latvijas Vēstnesis*, 193 (3141),

6 december 2004] (decreet nr. 1002 van de ministerraad van 30 november 2004 houdende „Modaliteiten voor de uitvoering van het programmeringsdocument „plan om het Letse platteland te ontwikkelen en aldus het programma voor plattelandsontwikkeling 2004-2006 te verwezenlijken””; hierna: „decreet nr. 1002”) en het daarin opgenomen document „Latvijas Lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004.–2006. gadam” („plan om het Letse platteland te ontwikkelen en aldus het programma voor plattelandsontwikkeling 2004-2006 te verwezenlijken”); hierna: „plan voor plattelandsontwikkeling”), met name de subhoofdstukken 9.3 en 12.3.2.

Ministru kabineta 2015. gada 14. aprīļa noteikumi Nr. 187 „Grozījums Ministru kabineta 2004. gada 30. novembra noteikumos Nr. 1002’ „Kārtība, kādā ieviešams programmdokuments’ „Latvijas Lauku attīstības plāns Lauku attīstības programmas īstenošanai 2004.–2006. gadam”” [*Latvijas Vēstnesis*, 74 (5392), 16 april 2015] (decreet nr. 187 van de ministerraad van 14 april 2005 houdende „Wijziging van decreet nr. 1002 van de ministerraad van 30 november 2004, getiteld „Modaliteiten voor de uitvoering van het programmeringsdocument „plan om het Letse platteland te ontwikkelen en aldus het programma voor plattelandsontwikkeling 2004-2006 te verwezenlijken””; hierna: „decreet nr. 187” of „litigieuze regeling”), dat op 30 april 2015 in werking is getreden.

Rechtspraak van het Hof

Arrest van 14 juni 2012, ANAFE (C-606/10, EU:C:2012:348, punten 57-83).

Arrest van 7 juli 2011, Rakvere Piim en Maag Piimatodstus (C-523/09, EU:C:2011:460, punt 18).

Arrest van 24 juni 2004, Handlbauer (C-278/02, EU:C:2004:388, punt 27).

Arrest van 3 oktober 2013, Commissie/Letland (C-267/11 P, EU:C:2013:624, punten 45-59).

Arrest van 2 juli 2015, Johannes Demmer/Fødevareministeriets Klagecenter (C-684/13, EU:C:2015:439, punten 83-93).

Korte uiteenzetting van de wetsgeschiedenis, de feiten en de procedure in het hoofdgeding

- 1 Op 7 april 2004 heeft de Saeima (parlement van Letland) de wet op de plattelandsontwikkeling vastgesteld, die op 24 april 2004 in werking is getreden. Overeenkomstig artikel 2 van die wet heeft zij met name tot doel te voorzien in een rechtsgrondslag voor de ontwikkeling van de landbouw en een beleid vast te stellen inzake duurzame plattelandsontwikkeling in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de Europese Unie. Overeenkomstig

artikel 5, lid 7, van deze wet stelt de ministerraad onder meer de beheer- en controleregelingen van door de staat en de Europese Unie verleende steun voor plattelandsontwikkeling vast.

- 2 Op 17 mei 1999 heeft de Raad verordening nr. 1257/1999 vastgesteld en op 29 april 2004 heeft de Commissie verordening nr. 817/2004 vastgesteld. Beide voorzien in een steunregeling voor vervroegde uittreding van landbouwers. Die verordeningen waren van kracht tot en met 31 december 2007.
- 3 Op 30 juli 2004 heeft de Europese Commissie beschikking C(2004) 2893 vastgesteld, waarbij het programmeringsdocument voor plattelandsontwikkeling van Letland voor de programmeringsperiode 2004-2006 is goedgekeurd, met name wat de steun voor vervroegde uittreding betreft.
- 4 Op 30 november 2004 heeft de ministerraad overeenkomstig artikel 5, lid 7, van de wet op de plattelandsontwikkeling decreet nr. 1002 vastgesteld, dat op 7 december 2004 van kracht is geworden en waarbij het plan voor plattelandsontwikkeling is goedgekeurd en de uitvoeringregeling ervan is vastgesteld.
- 5 In subhoofdstuk 9.3 van het plan voor plattelandsontwikkeling is de maatregel „vervroegde uittreding uit de landbouw” (hierna: „maatregel”) opgenomen, die onder meer aan oudere eigenaren van landbouwbedrijven die hun landbouwactiviteiten niet meer willen of om uiteenlopende redenen niet meer kunnen voortzetten, de mogelijkheid biedt hun landbouwbedrijf of een gedeelte ervan over te dragen, te verkopen of te schenken, en in ruil daarvoor steun wegens „vervroegde uittreding” te ontvangen en de beschikking te houden over bepaalde middelen om voedingsmiddelen voor eigen gebruik en dat van hun gezin te kunnen verbouwen. In dit subhoofdstuk wordt bovendien vermeld dat de rechtsgrondslag van deze maatregel wordt gevormd door hoofdstuk IV van titel II van verordening nr. 1257/1999 (artikelen 1-12) en afdeling IV van hoofdstuk I van verordening nr. 817/2004 (artikelen 7-10).
- 6 Subhoofdstuk 12.3.2. van het plan voor plattelandsontwikkeling, met het opschrift „Bijzondere bepalingen voor het beheer van iedere maatregel”, bevat een deel „Vervroegde uittreding”, waarin onder a), in de op 30 april 2015 van kracht zijnde versie, met name was bepaald:

„Indien de begunstigde van de steun gedurende de looptijd van de overeenkomst waarbij een pensioen wegens vervroegde uittreding wordt toegekend komt te overlijden, wordt zijn maandelijkse pensioen gedurende de resterende periode uitgekeerd aan de personen wier erfrechten overeenkomstig de nationale wetgeving zijn erkend” (hierna: „ingetrokken bepaling).
- 7 Op 20 september 2005 heeft de Raad verordening nr. 1698/2005 vastgesteld, die specifiek betrekking heeft op de programmeringsperiode 2007-2013.

- 8 In de vergadering van het Comité voor plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011 is in het bijzonder geconcludeerd dat de mogelijkheid van vererving van de steun voor vervroegde uittreding niet in overeenstemming was met de bepalingen van verordening nr. 1698/2005.
- 9 Bij het op 14 april 2015 door de ministerraad vastgestelde decreet nr. 187 is uit het deel „Vervroegde uittreding”, onder a), van subhoofdstuk 12.3.2. van het plan voor plattelandsontwikkeling, met het opschrift „Bijzondere bepalingen voor het beheer van iedere maatregel”, de gehele in punt 6, tweede alinea, van de onderhavige samenvatting aangehaalde passage betreffende het recht van de erfgenamen van de begunstigde van de steun op doorbetaling van het pensioen wegens vervroegde uittreding geschrapt (i.e. de ingetrokken bepaling). Decreet nr. 187 is op 30 april 2015 van kracht geworden.
- 10 Naar aanleiding van de vaststelling van decreet nr. 187 heeft het directoraat-generaal Landbouw en Plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie op 11 mei 2015 een brief aan de ministerraad gestuurd waarin het nog eens het in de vergadering van het Comité voor plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011 geformuleerde standpunt heeft bevestigd en heeft verklaard dat de in het kader van de maatregel toegekende steun niet aan de erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf kon worden overgedragen en dat geen nieuwe verbintenissen na 19 oktober 2011 waren voorzien.
- 11 Bij de Administratīvā rajona tiesa, de instantie die in het hoofdgeding de grondwettigheidsvraag heeft gesteld (hierna: „verzoekster”), is een bestuursrechtelijk geding aanhangig over de geldigheid van een publiekrechtelijke overeenkomst. In dat geding is een aantal particulieren opgekomen tegen het feit dat de dienst voor plattelandsteun niet langer voldoet aan de verbintenissen die hij met hen was aangegaan krachtens een overeenkomst voor de toekenning van steun voor vervroegde uittreding in het kader van de maatregel.
- 12 Aangezien verzoekster van mening is dat de litigieuze regeling niet in overeenstemming was met artikel 105 van de grondwet, heeft zij de Satversmes tiesa een ongrondwettigheidsvraag voorgelegd met betrekking tot de overeenstemming van decreet nr. 187 met de grondwet.

Belangrijkste argumenten van partijen in het hoofdgeding

- 13 Verzoekster betoogt met name dat de litigieuze regeling een beperking inhoudt van het door artikel 105 van de grondwet gewaarborgde grondrecht, te weten het eigendomsrecht. Als gevolg van de vaststelling van de litigieuze regeling is volgens haar een situatie ontstaan waarin de erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf zowel van het recht op het erven van het bedoelde landbouwbedrijf (indien de landbouwer dat landbouwbedrijf aan een andere persoon heeft overgedragen) als van het recht op het ontvangen van de in het kader van de maatregel toegekende steun verstoken kunnen blijven.

- 14 Zij stelt dat in de toelichting bij de litigieuze regeling weliswaar wordt gemotiveerd waarom de regeling is vastgesteld, namelijk omdat na de invoering van de maatregel veel steunontvangers hun landbouwbedrijf aan hun potentiële erfgenamen hadden geschonken, zodat de overnemer ervan in geval van overlijden van de cedent niet alleen het landbouwbedrijf maar ook de in het kader van de maatregel toegekende steun ontvangt, maar volgens verzoekster is de litigieuze regeling vastgesteld zonder dat een volledige beoordeling van de situatie was verricht, dit wil zeggen zonder de situaties in aanmerking te nemen waarin de overnemer van het landbouwbedrijf niet de erfgenaam is van de cedent.
- 15 Volgens verzoekster verbiedt noch verordening nr. 1257/1999 noch het plan voor plattelandontwikkeling dat de cedent van het landbouwbedrijf dat bedrijf aan zijn potentiële erfgenamen overdraagt en had de staat het nut en het doel van de maatregel moeten beoordelen en de evenredigheid van de litigieuze regeling in aanmerking moeten nemen.
- 16 Naar verzoeksters mening kon door het sluiten van de overeenkomst waarbij een pensioen wegens vervroegde uittreding wordt toegekend bij de cedent van het landbouwbedrijf en zijn erfgenamen het gewettigd vertrouwen zijn gewekt dat zij in plaats van de eigendom door erflating te verkrijgen, recht zouden hebben op het erven van de in het kader van de betrokken maatregel toegekende steun.
- 17 Het orgaan dat de litigieuze regeling heeft vastgesteld, de ministerraad, is het niet met verzoeksters opvatting eens en meent dat de litigieuze regeling in overeenstemming is met artikel 105 van de grondwet.
- 18 De ministerraad stelt dat het bij beschikking C(2004) 2893 van de Commissie goedgekeurde document in overeenstemming was met het plan voor plattelandontwikkeling in de versie die voortvloeide uit decreet nr. 1002 en een bepaling bevatte betreffende de mogelijkheid van vererving van de in het kader van de maatregel toegekende steun. Aangezien aan het einde van de betrokken programmeringsperiode werd geconstateerd dat de maatregel noch tot de verwezenlijking van de gewenste resultaten noch tot die van de nagestreefde doelstellingen leidde, werd echter besloten de maatregel niet voort te zetten, en hem dus niet op te nemen in de volgende programmeringsdocumenten voor de Letse plattelandontwikkeling. Naar zijn oordeel volgt uit artikel 93, lid 1, van verordening nr. 1698/2005 dat voor de programmeringsperioden 2007-2013 en 2014-2020 alleen in de financiering van de toekomstige betalingen van de betrokken steun tot 2021 is voorzien voor degenen die in de programmeringsperiode 2004-2006 reeds aan de maatregel deelnamen.
- 19 Met betrekking tot de conclusies van de vergadering van het Comité voor plattelandontwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011, dat de mogelijkheid van vererving van de steun niet in overeenstemming is met de bepalingen van verordening nr. 1698/2005, meent de ministerraad dat die verervingsmogelijkheid niet in overeenstemming is met de doelstelling van

verordening nr. 1257/1999 en een verspilling is van financiële middelen van de Europese Unie en de Republiek Letland, en dat de vererving van de in het kader van de maatregel toegekende steun bijgevolg van financiering uit het landbouwgarantiefonds is uitgesloten. Deze conclusies worden ook gestaafd door de brief van het directoraat-generaal Landbouw en Plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie van 11 mei 2015. Volgens de ministerraad is één van de rechtmatig nagestreefde doelstellingen van de bij de litigieuze regeling ingevoerde beperking van het grondrecht, het voorkomen van onverenigbaarheid van decreet nr. 1002 met de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 en met het beginsel van een nuttig en doelmatig gebruik van de financiering. Landbouwers kunnen er alleen op vertrouwen steun te ontvangen die in overeenstemming is met het Unierecht. Hij voegt hieraan toe dat de steunverleningsovereenkomst een bepaling bevat op grond waarvan de staat de procedures voor het ontvangen van de betrokken steun kan wijzigen.

- 20 In de procedure voor de verwijzende rechter hebben ook verschillende amici curiae hun standpunt uiteengezet, met name de Latvijas Republikas tiesībsargs (ombudsman van de Republiek Letland), de dienst voor plattelandssteun en verschillende juridisch deskundigen.

Korte uiteenzetting van de motivering van de prejudiciële verwijzing

- 21 Volgens de verwijzende rechter moet om te beginnen worden vastgesteld wat in het hoofdgeding als het voorwerp van het eigendomsrecht moet worden beschouwd en worden uitgemaakt of de litigieuze regeling dat recht beperkt.
- 22 Hij betoogt dienaangaande in de eerste plaats dat, gezien het feit dat de steun krachtens een overeenkomstig verordening nr. 1257/1999 en decreet nr. 1002 gesloten steunverleningsovereenkomst wordt betaald en aangezien volgens de rechtspraak van de verwijzende rechter het recht op rechtstreekse staatssteun in de vorm van een bij een normatieve handeling vastgesteld concreet geldbedrag binnen de werkingssfeer van artikel 105 van de grondwet valt, het voorwerp van het eigendomsrecht, indien aan de bij de normatieve handelingen vastgestelde bijzondere voorwaarden is voldaan, wordt gevormd door het recht van de cedent van het landbouwbedrijf op het ontvangen van de steun overeenkomstig de met de dienst voor plattelandssteun in het kader van de maatregel gesloten overeenkomsten.
- 23 Vervolgens herinnert de verwijzende rechter eraan dat, vóór de vaststelling van de litigieuze regeling, bij de ingetrokken bepaling was voorzien in de mogelijkheid van vererving van het recht op steun in het kader van de maatregel. Bovendien blijkt uit het dossier dat de erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf de in het kader van de maatregel toegekende steun daadwerkelijk door erfing in overeenstemming met de nationale wetgeving hadden ontvangen.

- 24 Bij de toepassing van nationale normatieve handelingen moet rekening worden gehouden met de wetgevingshandelingen van de Europese Unie en de uitlegging daarvan door het Hof.
- 25 De verwijzende rechter vermeldt in dit verband dat de Europese Commissie bij de goedkeuring van het plan voor plattelandsonwikkeling dat voorzag in de mogelijkheid van vererving van de bedoelde steun, aanvankelijk had verklaard dat dat plan in overeenstemming was met verordening nr. 1257/1999. Later werd in de vergadering van het Comité voor plattelandsonwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011 echter geconcludeerd dat de mogelijkheid van vererving van de steun voor vervroegde uittrekking niet in overeenstemming was met de bepalingen van verordening nr. 1698/2005.
- 26 Na eraan te hebben herinnerd dat volgens de rechtspraak van het Hof een met het recht van de Unie strijdige gedraging van de nationale autoriteiten voor een particulier geen grond kan opleveren om erop te vertrouwen dat hij in de toekomst een dergelijke behandeling kan genieten, wijst de verwijzende rechter erop dat in de bij hem aanhangige zaak moet worden nagegaan of de cedent van het landbouwbedrijf of zijn erfgenamen erop konden vertrouwen dat die erfgenamen van die cedent de bedoelde steun zouden ontvangen. De verwijzende rechter moet in dat verband het rechtskarakter van de overdracht mortis causa van de steun in relatie tot het Unierecht onderzoeken, dit wil zeggen, er moet worden nagegaan of verordening nr. 1257/1999 verbod in decreet nr. 1002 een bepaling op te nemen die voorzag in de mogelijkheid van vererving van de in het kader van de maatregel toegekende steun. Indien verordening nr. 1257/1999 de lidstaten verbod te voorzien in de mogelijkheid de betrokken steun te erven, kan het recht van de erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf op het ontvangen van de steun in het kader van de maatregel niet geacht worden het voorwerp van het eigendomsrecht uit te maken en kan de litigieuze regeling derhalve niet tot een beperking van een grondrecht leiden.
- 27 Na eraan te hebben herinnerd dat de ontvankelijkheid van de uitvoeringsmaatregelen van een verordening wordt beoordeeld op basis van het feit of de verordening de lidstaten enige beoordelingsmarge laat en of zij de vaststelling van uitvoeringsmaatregelen door hen vereist, zet de verwijzende rechter uiteen waarom hij twijfel koestert over de uitlegging van de Unierechtelijke regeling.
- 28 Enerzijds zijn er omstandigheden die er op het eerste gezicht op wijzen dat het recht op steun een persoonsgebonden karakter heeft. Dit blijkt in feite uit de opsomming van de voorwaarden om voor steun in aanmerking te komen in artikel 11 van verordening nr. 1257/1999, die geen uitbreiding toestaat: de betrokken persoon is op het tijdstip van de overdracht ten minste 55 jaar oud zonder evenwel de normale pensioengerechtigde leeftijd te hebben bereikt, hij heeft voorafgaand aan de overdracht ten minste tien jaar de landbouw beoefend en beëindigt bij de overdracht alle commerciële landbouwactiviteiten. Dat karakter

blijkt ook uit artikel 12, lid 2, van verordening nr. 1257/1999, dat bepaalt dat de cedent van het landbouwbedrijf de steun – waarop het ouderdomspensioen van de staat in mindering wordt gebracht – gedurende ten hoogste 15 jaar of tot hij 75 jaar is geworden kan ontvangen. Bovendien bevestigt artikel 7 van verordening nr. 817/2004 dat de te betalen steun aan één enkel landbouwbedrijf is gebonden en aan degenen die er op het tijdstip van de overdracht ervan daadwerkelijk eigenaar van waren. De erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf zijn zelf geen partij bij de steunverleningsovereenkomst en in de normatieve handelingen zijn geen voor hen geldende criteria of eisen opgenomen. Voorts kan de betrokken steun niet worden gelijkgesteld met een zowel aan de cedent van een landbouwbedrijf als aan zijn erfgenamen toekomende vergoeding voor de eigendom, aangezien de steun in wezen aan de cedent van een landbouwbedrijf wordt toegekend wegens zijn eigen besluit al zijn commerciële landbouwactiviteiten te beëindigen.

- 29 Anderzijds zou, gelet op verschillende overwegingen van de amici curiae betreffende de in het licht van verordening nr. 1257/1999 en verordening nr. 2079/92 onderzochte doelstellingen van de maatregel, namelijk dat de hoofddoelstelling van de maatregel bestaat in het verschaffen van een bepaald inkomen aan oudere landbouwers die besluiten hun activiteiten te beëindigen, dat de steun een toereikende stimulans moet zijn voor landbouwers om aan de maatregel deel te nemen en dat in een landbouwbedrijf veelal verschillende leden van één gezin werken en de erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf bijgevolg indirect voldoen aan de aan de cedent gestelde eis geen commerciële landbouwactiviteiten uit te oefenen, volgens de verwijzende rechter ook kunnen worden geconcludeerd dat de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 betreffende de vervroegde uittreding de lidstaten een zekere discretionaire bevoegdheid bieden wat de uitvoeringsmaatregelen van die verordening betreft en dat de mogelijkheid van vererving van de steun voortvloeit uit de doelstellingen van verordening nr. 1257/1999. Bovendien is in de opsomming van de voor de steunverlening geldende verboden van verordening nr. 1257/1999 niet expliciet een verbod op de vererving van steun opgenomen.
- 30 Volgens de verwijzende rechter kunnen de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 gelet op deze omstandigheden, met name het feit dat er nog geen rechtspraak van het Hof over de betrokken feitelijke en juridische vraag bestaat, derhalve niet geacht worden duidelijke en nauwkeurig omschreven verplichtingen in het leven te roepen die wat hun voldoening of gevolgen betreft niet afhankelijk zijn van de vaststelling van latere handelingen. De leer van de acte clair is bijgevolg in casu niet toepasselijk, aangezien er twijfel bestaat over de vraag of verordening nr. 1257/1999 zich er werkelijk tegen verzet dat de lidstaten in hun normatieve handelingen de mogelijkheid van vererving van de steun opnemen.
- 31 De verwijzende rechter herinnert eraan dat overeenkomstig artikel 4, lid 2, onder d), VWEU de landbouw een gedeelde bevoegdheid is van de Europese Unie en de lidstaten. Hoewel het duidelijk is dat de Raad bij het vaststellen van

verordening nr. 1257/1999 de bevoegdheid van de Europese Unie op het gebied van de landbouw heeft uitgeoefend, bestaat er uit het oogpunt van de gedeelde bevoegdheid van de Unie en de lidstaten echter twijfel over de betekenis van het besluit van de Commissie tot goedkeuring van de ingetrokken bepaling.

- 32 Gelet op de procedure voor de invoering en de goedkeuring van plattelandsontwikkelingsplannen van de artikelen 40 tot en met 44 van verordening nr. 1257/1999 en op het feit dat het plan voor plattelandsontwikkeling door Letland overeenkomstig die verordening was voorgelegd en bij beschikking C(2004) 2893 van de Europese Commissie was goedgekeurd in de versie waarin de ingetrokken bepaling was opgenomen, moet volgens de rechtspraak van het Hof (zie bijvoorbeeld arrest C-267/11 P, Commissie/Letland) worden geconcludeerd dat de Europese Commissie de ingetrokken bepaling volgens de geëigende procedure heeft goedgekeurd en heeft geoordeeld dat zij in overeenstemming was met verordening nr. 1257/1999. Zouden de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 zich verzetten tegen de mogelijkheid van vererving van de betrokken steun, dan zou echter moeten worden geconcludeerd dat beschikking C(2004) 2893 van de Commissie met die bepalingen in strijd is.
- 33 De brief van het directoraat-generaal Landbouw en Plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie van 11 mei 2015 geeft eveneens aanleiding tot twijfel over de uitlegging van de bepalingen van verordening nr. 1257/1999. In die brief wordt uiteengezet dat de door de Europese Commissie goedgekeurde plattelandsontwikkelingsplannen weliswaar in de mogelijkheid voorzagen de steun voor vervroegde uittreding te erven, waardoor een gerechtvaardigd vertrouwen was gewekt, maar dat de desbetreffende bepalingen sinds 19 oktober 2011 waren gewijzigd. Vanaf die datum had het voor alle lidstaten duidelijk moeten zijn dat de betalingen in het kader van de regeling inzake vervroegde uittreding niet konden worden overgedragen aan de erfgenamen van de begunstigde van de steun en dat in de toekomst in dit verband geen beroep meer kon worden gedaan op het bestaan van een gerechtvaardigd vertrouwen. 19 oktober 2011 moet worden beschouwd als „uiterste datum voor nieuwe verbintenissen” (in deze context betekent het aangaan van nieuwe verbintenissen het sluiten van nieuwe steunovereenkomsten met een bepaling over de mogelijkheid van vererving van die steun).
- 34 Volgens de verwijzende rechter zou op grond van het voorgaande kunnen worden geconcludeerd dat de bepalingen van verordening nr. 1257/1999 tot 19 oktober 2011 het recht verleenden op het erven van de betrokken steun, maar dat die verordening vanaf die datum niet meer in dat subjectieve recht voorzag.
- 35 Met één van de prejudiciële vragen wenst de verwijzende rechter te vernemen of de conclusies van de vergadering van het Comité voor plattelandsontwikkeling van 19 oktober 2011 betreffende de non-conformiteit van de verervingsmogelijkheid van de steun met de bepalingen van verordening nr. 1698/2005 op overeenkomstige wijze van toepassing zijn op verordening

nr. 1257/1999, met name gelet op het feit dat het Comité voor plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie was ingesteld om toe te zien op de toepassing van de bepalingen van verordening nr. 1698/2005 en niet op die van verordening nr. 1257/1999. Hoewel de conclusies van het Comité rechtstreeks betrekking hebben op de mogelijkheid van vererving van de betrokken steun, betrof de vergadering formeel niet de programmeringsperiode waarin die regeling bij de Letse normatieve handelingen was vastgesteld. Bovendien moet het feit in aanmerking worden genomen dat dit geen conclusies waren van de Europese Commissie maar van een structurele eenheid, namelijk een comité.

- 36 Wat betreft het subjectieve recht van een persoon en het tijdstip waarop dat recht eventueel vervalt, wijst de verwijzende rechter erop dat, zo verordening nr. 1257/1999 reeds van meet af aan de mogelijkheid tot vestiging van het recht op vererving van steun uitsloot, moet worden onderzocht of de omstandigheden van het onderhavige geval van dien aard zijn dat een nationale praktijk die niet in overeenstemming is met het Unierecht rechtsgevolgen kon sorteren. In dat verband hecht de verwijzende rechter belang aan de mate waarin de landbouwer had behoren te weten dat er mogelijk sprake was van een misslag van de zijde van de Commissie (hij verwijst naar arrest C-684/13, Johannes Demmer/Fødevareministeriets Klagecenter).
- 37 De verwijzende rechter merkt op dat de ministerraad van oordeel was dat de erfgenamen van de cedent van het landbouwbedrijf tot de litigieuze regeling werd vastgesteld een subjectief recht hadden op het erven van de betrokken steun.
- 38 In de concrete situatie hebben veel eigenaren van kleine landbouwbedrijven die aan de uit de nationale en Unierechtelijke regels voortvloeiende eisen voldeden, aan de maatregel deelgenomen. In dergelijke omstandigheden kon niet worden gezegd dat de landbouwers de wetgeving van de Europese Unie en de uitlegging ervan tot in de finesses hadden behoren te kennen.
- 39 De verwijzende rechter benadrukt dat, indien het Hof zou vaststellen dat de mogelijkheid van vererving van de betrokken steun niet in overeenstemming was met de bepalingen van verordening nr. 1257/1999, maar de landbouwers in de concrete situatie een subjectief recht op de bedoelde steun hadden verkregen, beslissend kan zijn of hij de conclusies van de vergadering van het Comité voor plattelandsontwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011 op de bij hem aanhangige zaak kan toepassen. Die conclusies hebben formeel betrekking op de bepalingen van verordening nr. 1698/2005 en op de programmeringsperiode 2007-2013, waarvoor door de ministerraad geen steun in het kader van de maatregel was voorzien. Het verslag van de vergadering was echter ook aan de Latvijas Republikas Zemkopības ministrija (ministerie van Landbouw van de Republiek Letland) toegezonden.
- 40 Tot slot suggereert de verwijzende rechter twee verschillende conclusies:

- 1) Het doel van verordening nr.1257/1999 stond en staat nog steeds de vererving van de in het kader van de maatregel toegekende steun toe en de conclusies van het Comité voor plattelandontwikkeling van de Europese Commissie van 19 oktober 2011 hebben betrekking op een andere verordening en op de programmeringsperiode 2007-2013.
- 2) Op 30 juli 2004 heeft de Europese Commissie de mogelijkheid van vererving van de in het kader van de maatregel toegekende steun goedgekeurd en in overeenstemming verklaard met de bepalingen van verordening nr. 1257/1999, maar het Comité voor plattelandontwikkeling van de Europese Commissie heeft in zijn vergadering van 19 oktober 2011 die mogelijkheid ingetrokken, zodat vanaf die datum geen subjectief recht op de vererving van de steun meer bestaat.